TA'LIM - TARBIYA JARAYONIDA ZAMONAVIY TAJRIBALARNING AHAMIYATI

Jdpu Pedagogika Mutaxassisligi
2 Kurs Magistranti
Shukurova Saodat Anvar Qizi

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda zamonaviy pedagogik tajribalardan foydalanishning ahamiyati, usullari va samaradorligi tahlil qilinadi. Maqolada interaktiv ta’lim metodlari, loyiha asosida o‘qitish, differensial va individual yondashuv, informatsion-kommunikatsion texnologiyalar va baholashning zamonaviy usullari asosida o‘quvchilarning bilim darajasi, ijtimoiy va ijodiy rivojlanishini oshirish yo‘llari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, pedagoglarning malakasini oshirish va ota-onalar bilan hamkorlik qilishning ta’lim-tarbiya jarayonidagi roli ham qayd etiladi.

Kalit so‘zlar: umumiy o‘rta ta’lim, ta’lim-tarbiya jarayoni, zamonaviy pedagogik tajribalar, interaktiv metodlar, loyiha asosida o‘qitish.

Kirish: Prezident maktablari, buyuk allomalarimiz nomi bilan ataladigan ixtisoslashtirilgan maktablar, ijod maktablari, Temurbeklar maktablari kabi zamonaviy va innovatsion ta’lim maskanlari tashkil etildi.Ularda xalqaro tajribalar yo’lga qo’yilganligi kelajakda yetuk kadrlar yetishib chiqishidan dalolat beradi. 2019-yil 26-noyabrda O’zbekiston Respublikasi Prezidentining, “Zamonaviy maktab” larni tashkil etish chora tadbirlari togrisida“gi qaror qabul qilindi. Qarorga muvofiq 2021-yilgacha maktablarnng kamida 3 foizi, 2025-yilgacha 20 foizi 2030-yilga qadar esa 50 foizini, “zamonaviy maktab”larga aylantirishning asosiy parametrlari belgilandi.[1]

Prezidentimiz shu yil yanvar oyida Oliy Majlisga yo'llagan Murojaatnomada maktab o'quv dasturlarini ilg'or xorijiy tajriba asosida takomillashtirish, o'quv yuklamalari va fanlarni qayta ko'rib chiqish, ularni xalqaro standartlarga moslashtirish, darslik va adabiyotlar sifatini oshirish zarurligini takidladi. Maktablarda moddiy-texnik ta'minotini yaxshilash, o'quv tarbiya jarayonida xalqaro zamonaviy pedagogik texnologiyalarini qo'llash bo'yicha vazifalarini belgilab berdi.

Yurtimizda matematika, kimyo, fizika, va biologiya darslarining 10 foizigina amaliy mashg'ulotga ajratilgan.Rivojlantirilgan davlatlarda bu ko'rsatkich 30-50 foizni tashkil etadi.

Shu bois xalq ta'limi vazirligi Axborot texnologiyalari va kommunikat-siyalarini rivojlantirish vazirligiga o'quv dasturlarida raqamli texnologiyalardan keng foydalanish, aniq fanlarda amaliy mashgu'lotlar kolamini oshirish vazifasi qo'yildi.

Bugungi kunda har qaysi xalq davlat va jamiyatning taraqqiyot darajasi, avvalambor uning inson kapitaliga, inson rivojida berayotgan e'tibori bu yo'ldagi say harakatlari bilan o'lchanadi. Bugungi kunda ta lim mazmuniga bo'lgan e'tibor rivojlangan mamlakatlardagi shart -sharoitlarga yetib bormoqda...Buning isboti sifatida xorijiy mamlakatlatlar ta'lim tizimini tahlil qilib o'tamiz.

Amerika Qo'shma Shtatlari ta'lim tizimi: Amerikada o'rta ta'lim 12 yil bo'lib boshlang'ich o'rta va quyi maktablarga bo'linadi. Aksariyat qismi davlat maktablaridan iborat va ularda o'quvchilarning 88 foizi o'qiydi.Ta'lim muassasalarini davlat va shahar buyudjetlari moliyalashtiradi, Qoshma shtatlarda yalpi ichki mahsulotning 7.5 foizi har yili ta'limga sarflanadi. 12foiz o'quvchilar xususiy maktablarga boradi, ularning moddiy resurslari ota-onalar, turli mablag'lar va xayriya mablag'lari hisobidan shakllantiriladi.[2]

Mamalakatlarda ta’lim maskanlari raqamlarga ega emas, ammo ular hududlar boyicha yoki mashhur kishilar nomi bilan ataladi. Odatda har bir sinf xonasi televizor va kompyuterga ega. Kompyuter sinflari yuqori tezlikdagi internetga ulangan. Amerikada nusxa ko’chirish uskunalari juda ko’p joylashtirilgan. Chunki o’qituvchi tomonidan o’quvchlarga deyarli barcha vazifalar bosma shaklda beriladi. Boshlang’ich maktabda har yil sinf o‘qituvchisi o’zgaradi. Boshlang’ich sinflarda matematik bilimlarning hajmi Rossiya va Angliya maktablari darajasiga nisbatan biroz yengilroq.Ko’paytirish jadvali 3-sinfdan boshlanadi.

Amerika maktablaridagi o’ziga xos usullaridan biri har bir o’quvchining, , Hisobot kartasi”yuritilishidir. Unda o’quvchi 10 xil xatti -harakati bo’yicha baholanadi. Ota-onalar ushbu karta bilan tanishib borar ekan, farzandlariga oqsayotgan tomonlarini aniqlab, uni tuzatishga harakat qilishadi.

Amerika pedagoglari haftasiga bir marta 1-3-sinf o’quvchilari uchun “Sevimli o’yinchoq” metodini qo’llashadi. Bu metodda bolalar o’yinchogini tariflaydi. Mazkur metodni qo’llashdan maqsad bolani uyatchanlikdan xalos bolishga, sinfdoshlari orasida erkin gapirishga o’rgatishdir. Amerikada ta’limni haddan ziyod demokratlashuvi O’quvchilar bilimining puxtaligini tekshirish va nazorat qilishda qiyinchiliklar tug’diradi. Shu sababli boy moddiy baza va tajribaga ega bo’lgan davlatda butunlay savodsiz bo’lgan bolalar ham topiladi.

AQSH da ta’lim tizimining maqbul tomonlarining ijobiy qo’llanishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Germaniya ta’lim tizimi: Germaniya jahon ma’rifat va madaniyat o’choqlaridan bin. Ushbu davlatda har bir fuqaro o’z shaxsini erkin rivojlantirish, o’z iqtidori moyilligi va qobiliyatiga qarab maktab, o’qish joyi va kasb tanlash huquqiga ega.

Maktab ta’lim tizimi boshlang’ich va o’rta ta’lim muassalaridan iborat. Barcha davlat maktablarida o’qish bepul.

Germaniyada maktab ta’limi quyidagi maktab tiplariga bolinadi: boshlangi’ch maktab; yo’nalish maktablari; asosiy maktab; real maktab; gimnaziya; umumiy maktab ; maxsus maktab.[3]

Boshlang’ich maktab ta’lim tizimining poydevori hisoblanadi. Boshlang’ich maktabdan so’ng o’quvchilar yo’nalish maktabga o’tishadi. Asosiy yoki to’liq xalq maktabi boshlang’ich maktabni bitirib, real maktab yoki gimnaziyaga bormagan barcha o’quvchilar uchun majburiydir. Asosiy maktab o’qituvchilari o’zlarini o'qituvchi emas, ijtimoiy pedagog, deb his qiladi. Lekin asosiy maktabdagi o’quvchilar yomon o’zlashtirishiga qaramasdan kasbiy ta’lim olishiga majbur bo’lishadi. Real maktablar ikkinchi bosqichga qarashli bo’lib, odatda 5-10-sinflarni o’z ichiga oladi. Real maktab yuqori darajali kengaytirilgan umumiy ta’lim beradi va o’quvchilarni mustaqil fikrlash, mas’uliyat hissi, insonlarga rahbarlik qilish ko’nikmalariga yuqori talab qo’yadigan kasb egalari bo’lishi uchun kasbiy ta’lim kurslariga tayyorlaydi.

Germaniya ta’limi o’ziga xos yo’nalishga juda murakkab tizimga ega. Germaniya davlatida taraqqiy etgan davlatlar orasidan o’rin olishda o’zini oqlab kelayotgan ta’lim tizimi mavjud.

Fransiya ta’lim tiizimi: Fransiyada ta’lim sifati ta’lim, sport va tadqiqotlar bo’yicha bosh inspeksiya tomonidan nazorat qilinadi. Ushbu bosh inspeksiya 4 ta vazirlik uchun faoliyat ko’rsatadi. Bosh inspeksiya 4 ta vazifani bajaradi:

1. Qo’llab-quvvatlash - ta’lim, fan, sport, madaniyat boshqaruv idoralarini oliy ta’lim rektoratlarini.
2. Ekspertiza qilish - vazirliklar, idoralar, shartnomalar, rahbarlar faoliyati, xizmatlar, tuzilmalar va boshqalar.
3. Baholash - tashkilotlar, muassasalar, tuzilmalar, ijtimoiy siyosiy ahvol, kadrlar.

4. Nazorat qilish - tashkilotlar, muassasalar, xizmatlar va kadrlar.

Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda zamonaviy tajribalardan foydalanish

Ta’lim-tarbiya jarayoni har bir umumiy o‘rta ta’lim muassasasi faoliyatining markaziy elementidir. U nafaqat bilim berish, balki shaxsning ijtimoiy, madaniy va ma’naviy rivojlanishida muhim rol o‘ynaydi. Zamonaviy ta’lim jarayonini tashkil etishda esa innovatsion yondashuvlar va ilg‘or tajribalarni qo‘llash ta’lim sifatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.[4]

Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida pedagogik jarayonni samarali tashkil etish uchun bir nechta zamonaviy yondashuvlar qo‘llanilmoqda. Jumladan, **interaktiv ta’lim metodlari**, **loyiha asosida o‘qitish**, **differensial va individual yondashuv**, **informatsion-kommunikatsion texnologiyalar** va **O’quvchilar faoliyatini baholashning yangi usullari** keng qo‘llanilmoqda.

Interaktiv ta’lim metodlari o‘quvchilarni faollikka jalb qilish, mustaqil fikrlash va muammolarni hal etish ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Masalan, guruh ishlari, rolli o‘yinlar, muhokama va debatlar yordamida o‘quvchilar mavzuni chuqurroq tushunadi va unga shaxsiy yondashuvni shakllantiradi. Shuningdek, interaktiv metodlar orqali o‘quvchilarning ijtimoiy ko‘nikmalari va jamoaviy ish malakalari ham rivojlantiriladi.

Loyiha asosida o‘qitish ham zamonaviy pedagogik texnologiyalar qatoriga kiradi. Bu metodda o‘quvchilar real hayotiy masalalarni tahlil qilish, yechimlarni izlash va natijalarni taqdim etish orqali bilimlarni amaliyotga tatbiq etishni o‘rganadi. Loyiha asosida o‘qitish, shuningdek, o‘quvchilarda ijodkorlik, tashabbuskorlik va mas’uliyat hissini shakllantiradi. Masalan, ekologiya mavzusidagi loyiha ishlari orqali o‘quvchilar atrof-muhitni asrash, jamoaviy ish va tadqiqot ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Differensial va individual yondashuv esa har bir o‘quvchining qobiliyat va ehtiyojlariga moslashgan ta’limni tashkil etishga xizmat qiladi. Bunda pedagoglar o‘quvchilarning bilim darajasi, qiziqishlari va rivojlanish sur’atlarini hisobga oladi. Masalan, matematika darslarida o‘quvchilarga qiyinchilik darajasi turlicha bo‘lgan vazifalar berish, yoki chet tillarini o‘rgatishda individual mashg‘ulotlar orqali natijaga erishish mumkin.

Informatsion-kommunikatsion texnologiyalar (IKT) zamonaviy ta’limning ajralmas qismiga aylangan. O‘quv jarayonida interaktiv doskalar, multimedia vositalari, virtual laboratoriyalar va onlayn platformalardan foydalanish ta’lim sifatini oshiradi. Shu bilan birga, IKT o‘quvchilarning mustaqil ishlashini rag‘batlantiradi, bilimlarni vizual va amaliy tarzda qabul qilish imkonini beradi. Masalan, fizika yoki kimyo fanlarida virtual laboratoriya orqali eksperimentlar bajarish, mavzuni yanada tushunarli va qiziqarli qiladi.[5]

O’quvchilar **faoliyatini baholashning zamonaviy usullari** ham ta’lim sifatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi. An’anaviy test va yozma ishlar bilan bir qatorda, portfolio, taqdimot, loyiha natijalari va interaktiv testlar orqali baholash o‘quvchilarning amaliy ko‘nikmalarini va ijodiy yondashuvini aniqlashga yordam beradi. Shu bilan birga, baholash jarayonida o‘quvchilarning o‘zini-o‘zi baholash imkoniyatini berish, ularni mustaqil fikrlashga o‘rgatadi va motivatsiyasini oshiradi.

Zamonaviy pedagogik tajribalarni qo‘llash shuningdek, o‘qituvchilarning malakasini oshirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish bilan chambarchas bog‘liq. Ta’lim muassasalarida malaka oshirish kurslari, seminarlar va treninglar tashkil etish, pedagoglarning ilg‘or metodlarni o‘zlashtirishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, ta’lim jarayonida ota-onalar bilan hamkorlik qilish, ularni zamonaviy ta’lim metodlari bilan tanishtirish muhimdir.

Umumiy qilib aytganda, zamonaviy tajribalarni qo‘llash orqali umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish mumkin. Interaktiv metodlar, loyiha asosida o‘qitish, individual yondashuv, IKT va baholashning yangi usullari o‘quvchilarning bilim darajasi, ko‘nikmalari va ijtimoiy rivojlanishini oshiradi. Shu bilan birga, pedagoglarning malakasini oshirish va ota-onalar bilan hamkorlikni yo‘lga qo‘yish ta’lim jarayonining samaradorligini yanada kuchaytiradi.

Xulosa: Zamonaviy pedagogik tajribalarni joriy etish nafaqat o‘quvchilarning bilimini oshiradi, balki ularni hayotga tayyorlaydigan, ijodiy va mas’uliyatli shaxs sifatida shakllantiradi. Shu sababli, umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda zamonaviy metod va texnologiyalarni keng qo‘llash bugungi kunda muhim vazifa hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ–4884-son Qarori. — Toshkent, 2019.
2. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent: Adolat, 2020.
3. Xolmatova, M. Sh. *Zamonaviy ta’lim texnologiyalari va pedagogik innovatsiyalar*. — Toshkent: O‘qituvchi, 2021.
4. Rasulova, N. A. *Pedagogik mahorat va zamonaviy yondashuvlar*. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
5. Hasanov, B. T. “Umumiy o‘rta ta’limda interaktiv metodlardan foydalanishning samaradorligi.” — *Ta’lim va innovatsiya jurnali*, №4, 2022.